

A Szovjetunió európai részében megjelent magyar lapok 1917-1921

Bibliográfia és sajtótörténeti vázlat

TERBE LAJOS

I.

Az Országos Széchényi Könyvtár megelőző (1958.) évi évkönyvében (258—284. l.) megjelent *Szibériai magyar lapok 1918—1921* című bibliográfiai munkánkban lerögzített és alkalmazott címléirési elveket és jelölésmódokat alkalmazzuk jelen bibliográfiában is. A szibériai magyar lapok bibliográfiája kéziratának lezárása óta a szibériai eredetű anyag jelentősen növekedett a budapesti gyűjteményekben, de a moszkvai magyar lapok átnézése közben is több érdekes adatot találtunk a szibériai és turkesztáni magyar lapokra vonatkozóan. A szükséges kiigazításokat és kiegészítéseket, amelyek teljesebbé teszik korábbi bibliográfiánkat, a *Magyar Könyvszemlé*ben fogjuk közzétenni.

A lapok sorában számba kívántuk venni a Szovjetunió európai részében megjelent polgári szellemű hadifogolylapokat is, azonban ezek példányai elkallódtak! Magyar forradalmi lap is jóval kevesebb jelent meg itt, mint az ázsiai részben: ott 26 (illetve az általunk azóta számbavett további 4 lappal együtt 30), itt csak 14. Az európai rész egyes lapjai azonban nagyobb példányszámban jelentek meg, mint a szibériai és turkesztáni lapok. A moszkvai *Vörös Újság*ból 1920-ban 44 szám összesen 468 000 példányban jelent meg (az 1921. jan. 15-i szám Pártélet rovata szerint). Ezt a lapot még 1920 júliusában is 12 000 példányban nyomták. A penzai *Világ-szabadság* 1918. április 7-i száma 20 000 példányban jutott el az olvasókhoz. Az ázsiai magyar lapokat azonban 6000-nél nagyobb példányszámban — az eddig ismert adatok szerint — nem adták ki. A fennmaradt lapszámok többsége 1918-ban és 1919-ben jelent meg.

A magyar forradalmi lapok közül legkorábban indult a pétervári *Nemzetközi Szocialista* (1917. dec. elején). Legtovább a moszkvai *Vörös Újság* élt (1921. okt. 8-ig). Ezt a lapot azonban folyamatosan csak 1921. máj. 21-ig adták ki, tehát folyamatos megjelenés tekintetében tovább élt nála az omszki *Vörös Újság*, amely egészen 1921. aug. 27-ig szabályos időközökben, hetenként jelent meg.

A Szovjetunió mai területén megjelent magyar lapok közül figyelmen kívül hagyjuk azokat, amelyek a forradalom idején még Magyarországhoz tartozó városokban (pl. Ungváron) jelentek meg. A Szibéria szélén az Uralon túl, de politikai szempontból még Európához tartozó Jekaterinburgban megjelent egyes magyar lapok felvételét azért mellőzzük, mert ezeket a szibériai magyar lapok sorában ismertettük. A forradalmi években az újsá-

gokon kívül magyar röplapok, broszúrák és könyvek is jelentős számban jelentek meg a Szovjetunió területén. Ezeket — kiindulva a lapokban talált adatokból — külön bibliográfia keretében fogjuk számbavenni.

A Szovjetunió városaiban megjelent német nyelvű forradalmi lapok szorosban együttműködtek az ugyanazon városban megjelenő magyar lapokkal. Magyar forradalmi vezetők és újságírók egyes cikkeit is közreadták. A német, csehszlovák, román és jugoszláv foglyok forradalmi mozgalma párhuzamosan haladt a magyarokéval. A magyar forradalmi lapok alaposabb megismerése végett kívánatos volna átnézni a német, úgyszintén a csehszlovák forradalmi lapokat is. Mivel ilyen vizsgálódásra a budapesti hírlapgyűjtemények nem nyújtanak elegendő anyagot, ez alkalommal beérjük azzal, hogy röviden közöljük az általunk ismert szovjetunióbeli német nyelvű forradalmi lapok néhány adatát:

Die III. Internationale. Jekaterinburg. 1918—1920. 1920. máj. 1. előtt magyar nyelvű szövegrésze is volt. Testvérlapja: az *Urali Forradalmár*.

Fackel. Pétervár. 1917—1918. 1918 elején — a távollevő szerkesztőt helyettesítve — Kun Béla írta a „lap nagyobb részét” (Szamuely Tibor: Riadó. 1957. 17. l.) Ez a lap elődje volt a *Völkerfriede* c. lapnak és testvérlapja a magyar *Nemzetközi Szocialistának*.

Moskau. Organ des 3-en Kongresses der Kommunistischen Internationale. Moszkva. 1921. máj. 25-től júl. 24-ig élt (1—50. sz.) Szerk. T. L. Axelrod. Az 1. sz. 2000 példányban jelent meg.

Nachrichten. Uralvidéki lap. 1919. Magyar nyelvű mellékcíme, illetve melléklapja: Hírek. *Der Proletarier.* Tomszk. 1918. A tomszki Népszava testvérlapja.

Rosta. *Neueste Nachrichten.* Perm. 1920. Párhuzamos magyar szöveggel. Magyar nyelvű mellékcíme: *Rosztja. Legújabb Híradó.*

Sturm. Krasznnojarszk. 1920. Német—magyar nyelvű.

Völkerfriede. Pétervár. 1918. A *Nemzetközi Szocialista* testvérlapja, a *Fackel* utóda.

Die Wahrheit. Omszk. 1918. Az omszki *Forradalom* testvérlapja. Más városokba ehhez csatolva küldték szét. A *Forradalom* 1918. május 19-i számában találunk egy közleményt: „Troicki elvtársak levele... Értésitem továbbá arról, hogy úgy a *Forradalom*, mint a *Die Wahrheit* című lapokat pontosan megkapjuk minden héten.”

Weltrevolution. Irkutszk, Berezovka. 1918. Eleinte magyar nyelvű része is volt. Az ugyanitt megjelenő *Világforradalom* c. magyar lap testvérlapja.

Ismeretlen című német lap. Penza. 1918. A penzai magyar *Világszabadság* testvérlapja. (L. ott.)

A felsorolt 11 német lap közül bibliográfiánkba is felvettünk néhányat: azokat, amelyek magyar nyelvű szöveget is közöltek. Irkutszkban 1919—1920-ban *Heimat* címmel jelent meg egy olyan német nyelvű lap is, amit nem a forradalom, de nem is az ellenforradalom tábora adott ki: ez ugyanis Csehszlovákia hazautazásra váró német nyelvű hadifoglyai számára készült, a hazaszállítást intéző csehszlovák hatóságok kiadásában (OSZK).

Mellőznünk kellett az egykorú orosz lapok vizsgálatát, bár ezekben bizonyára bőven található anyagot a magyar forradalmi lapok cikkeinek eredetére és a magyar lapok szerkesztőinek tevékenységére nézve, hiszen pl. tudunk arról, hogy az omszki *Forradalom* szerkesztőjéről, *Ligeti Károlyról* írt a *Pravda* (No 11, 1919. jan. 17.) és a *Szovetszkaja Szipir'* (No 45, 1919. nov. 30.). Az irkucki *Világforradalom* 1918. jún 14-i számában közöl egy Nyilatkozatot „viszonyunkról a cseh-tótokhoz”. Itt a jegyzet megemlíti: „Ez a nyilatkozat (orosz nyelven) megjelenik a »Vlaszt Truda«-ban is.”

Az orosz és magyar lapok kölcsönösen vettek át egymástól cikkeket, nyilatkozatokat, felhívásokat.

A német nyelvű forradalmi hadifogolylapokra vonatkozóan is figyelemreméltó adatokat találunk a magyar hadifogolylapokban. Így például a csak német nyelven megjelenő *Fackel* című lap megindulásáról nyilvánvalóan orosz nyelvből fordított hírt közöl a *Háborús Hírek* c. kézírásos szibériai magyar lap 242. száma (1917. XII. 24—1918. I. 6.): „Petrograd, XII. 7. — A hadifoglyok számára kiadott újság neve: Fáklya.”

Az ellenforradalom tábora által kiadott nyomtatott lap a Szovjetunió területén magyar nyelven egyetlen egy sem jelent meg. Cseh nyelvű ellenforradalmi lap maradt ránk, ilyen például a *Československý Denník*, amely 1919-ben Omszkban jelent meg, a Sibirská armáda (Západni fronta) kiadásában (Roc. II. Cis. 63. [330.] v neděli 16 brezna 1919. LT).

II

Nem tűztük célul magunk elé, hogy megírjuk a forradalom éveiben Oroszország területén kibontakozó magyar újságírás történetét. Ebben a bevezető részben nem törekszünk sem rendszerességre, sem teljességre, csupán a tárgykörbe tartozó néhány kevésbé ismert és érdekes adat, összefüggés ismertetése, néhány új szempont fölvetése a célunk.

Az oroszországi magyar forradalmi lapok létrejöttének körülményeit, az általuk vállalt politikai feladatokat és betöltött szerepet, nem tartottuk szükségesnek részletesebben ismertetni itt, mert ezekre nézve bővebb tájékoztatást ad *Milei* György 1956-ban megjelent kitűnő értekezése, amely az 1917—1918. évek történetével foglalkozik.² Mondanunk sem kell, hogy *Milei* tanulmánya, sem sajtótörténeti, sem párttörténeti szempontból nem meríti ki a választott tárgyat, hiszen nagyon gazdag az a forrásanyag, amit az oroszországi magyar lapok a magyar munkásmozgalom történetének kutatói számára nyújtanak. Elvégzendő feladat: akár csak statisztikai jellegű, regisztráló módszerrel is számbavenni, egybegyűjteni a lapokban található adatokat, külön-külön sorra véve a különböző jellegű közleményeket, mint amilyenek például: közlések az akkor ott megjelenő magyar könyvekről, röpiratokról, beszámolók a rendezett ideológiai tanfolyamok időpontjáról, helyéről, témáiról, előadóiról és résztvevőiről, közlemények rendezett gyűjtésekről (milyen célra, honnan, mekkora összeg érkezett be?), hírek a városból távozott magyarokról (hová, mi célból hányan mentek el?), hírek hadifoglyok részvételéről tömeggyűléseken, utcai felvonulásokon, tudósítások a szervezetek értekezleteiről, vezetőségválasztásáról, határozatairól, a tagok és tagjelöltek létszámának alakulásáról, jelentések a különféle pártfeladatok végrehajtására kiküldött párttagok számáról, magyar internacionalistáknak fegyveres harcokra való mozgósításáról és a harcokban való részvételéről, valamint a szocialista gazdasági élet megindításában végzett munkájáról. Aki majd, a *Milei* által kezdett munkát folytatva, számbaveszi, hogy az oroszországi magyar lapok híreikkel, vezércikkeikkel, még szépirodalmi jellegű írásaikkal is, milyen magatartásra, milyen feladatok vállalására mozgósították a volt hadifoglyokat, az szilárd alapot nyer ahhoz, hogy az oroszországi

magyar munkásmozgalom történetét és a magyar internacionalistáknak a Nagy Forradalomban játszott szerepét föltárhassa.

Az első magyar kommunista pártszervezetek Oroszországban alakultak 1918-ban, de a szervezkedés már 1917-ben megindult. A Szovjetunió területén a magyar kommunista mozgalom 4 évig élt, 1921 őszen szűnt meg, amikor a volt magyar foglyok túlnyomó része már elhagyta Oroszországot. Ennek a jelentős mozgalomnak keretében bontakozott ki a magyar kommunista sajtó. Bibliográfiánk adatai szerint Oroszországban 1917. december — 1921. október között összesen 44 magyar kommunista lap jelent meg. Hazánkban az első kommunista lap 1918 decemberében indult. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején több száz kommunista lap tűnt fel Magyarországon különböző városaiban és községeiben, ezek azonban a Tanácsköztársaság bukásával mind megszűntek, úgyhogy több évig, még csak illegálisan sokszorosított kommunista lap sem jelent meg hazánkban.

A magyar Tanácsköztársaság bukása (1919. aug. eleje) és az oroszországi magyar kommunista sajtó megszűnése (1921) azonban nem jelentette együtt a magyar kommunista sajtó megszűnését is. A magyarországi kommunizmus emigránsai és az Oroszországból szülőföldjükre hazatérő, vagy külföldre vándorló magyar hadifoglyok számos országban teremtettek kommunista mozgalmat, és ami ezzel együtt jár, kommunista sajtót. Magyar kommunista lapok indultak Csehszlovákiában, Ruszinszkóban, Romániában, Jugoszláviában, Ausztriában és Amerikában is: mindenütt, ahol magyar munkások nagyobb számban éltek együtt. 1921 tavaszán 18 magyar kommunista lap élt, ezek közül egy sem jelent meg Magyarországon, a Szovjetunióban is csak kettő. Ennek a sok országban kibontakozó magyar mozgalmi sajtónak végső gyökereit a Szovjetunióban született magyar kommunista sajtóban találjuk meg. Csak a kommunista sajtó egészének áttekintése, széleskörű vizsgálata ad majd módot arra, hogy a szétszóródó hatás áramlásának útjait földeríthessük. A moszkvai *Vörös Újság* 1921. május 21-i számának „*Magyar kommunista kiadványok*” című közleménye felsorolja az akkor megjelenő összes magyar kommunista lap címét.^{2a} Ezek közül 6 napilap: *Fáklya* (Kolozsvár), *Világosság* (Brassó), *Kassai Munkás* (Kassa), *Munkásárság* (Uzsgorod), *Munkás* (Pécs — Jugoszlávia), *Előre* (New York). „Hetilap és hetenként 2-szer megjelenő pártlap 8 van”: *Proletár* (Bécs), *Úttörő* (Rózsahegy), *Népakarát* (Lučeneč), *Munkáslap* (Komárom), *Népszava* (Pozsony), *Vasutas* (Kassa), *Vörös Újság* (Moszkva), *Vörös Újság* (Omszk). Az ifjúság számára kiadott kommunista lap 3 jelent meg ekkor: *Értesítő* (Bécs), *Ifjú Gárda* (Szlovákia), *Ifjú Proletár* (Szlovákia). A felsorolás megemlíti még „a kommunista Ifjúmunkás Internacionále magyar nyelvű kiadását” (Bécs).

A kommunista világsajtó történetében mindenestre jelentős hely illeti meg a mozgalom első időszakában megjelent nagyszámú magyar lapot.

III

Az első magyar forradalmi lapnak, az 1917. dec. elején Pétervárott megindult *Nemzetközi Szocialistának*³ első fennmaradt száma (1917. dec. 31. körül) falragasz-szerű, a megjelenés időpontja a lapfejen nincs feltüntetve.

A lap következő száma azonban már feltüntetett dátummal jelent meg 1918. jan. 3-án.⁴ Az 1918. febr. 10-én megjelent omszki *Forradalom* volt az első forradalmi magyar lap, amit elsősorban a hadifoglyok számára írtak. A korábban indult *Nemzetközi Szocialista* célja: az ellenség táborában való agitáció volt, „a hadifoglyok között való agitáció”-val csak mellékesen foglalkozott. Kun Béla világosan ír erről: „Ezt a lapot elsősorban az osztrák-magyar fronton való terjesztés céljára írtuk.” (*Riadó*. 17. l.)

A munkás- és katonaküldöttek tanácsa nemzetközi osztályának magyar lapja, a *Nemzetközi Szocialista*, 1918. febr. 23-án szűnt meg. Megszűnése után néhány héttel, 1918. ápr. 3-án indult meg Moszkvában az Oroszországi Kommunista Párt magyar csoportjának lapja, a *Szociális Forradalom*. A megjelenési hely és a kiadó különbözőése ellenére az utóbbi lap az előbbi utódjának tekinthető.

A *Szociális Forradalom* abban az idő tájban szűnt meg, amikor Magyarországon a Tanácsköztársaság megalakult és a korábban megindult budapesti *Vörös Újság* átvette a magyar kommunisták mozgalma szolgálatában azt a központi szerepet, amit korábban a *Szociális Forradalom* töltött be.

A moszkvai és a budapesti központi magyar kommunista lap közti szoros kapcsolatot, leszármazási viszonyt, határozott szavakkal állapítja meg a *Vörös Újság* egyik utolsó (1921. aug. 31.) számának *A Vörös Újság olvasóihoz!* c. cikke: „Szociális Forradalom címmel indult el meggyőző forradalmasító és harcoss újtára az első magyar nyelven megjelenő kommunista újság. A Szociális Forradalom Magyarországon a Vörös Újság címet vette fel, mint a K. M. P. hivatalos lapja... A Szociális Forradalom magvetése hívta életre a Vörös Újságot Magyarországon, a Vörös Újságnak elhintett magvai-ból újból szociális forradalom fog fakadni Horthy-Magyarország területén.”

A moszkvai és budapesti központi magyar pártlap közti kapcsolatot, folyamatosságot különösen világos szavakkal fejezi ki a *Szociális Forradalom* 1919. febr. 19-én megjelent számának *Olvasóinkhoz!* c. cikke: „A Szociális Forradalom abban az alakban, azzal a tartalommal, ahogy eddig volt, mai számával megszűnik. Olvasóink tömege már ott van, a még megmaradtak mielőbb kövessék őket budapesti pártlapunk, a Vörös Újság táborába.” A két lap kapcsolatát a szerkesztők személye is mutatja: mindkét lap szerkesztőbizottságában ott volt Kun Béla és Szamuely Tibor. 1918 tavaszán a Szovjetunió igen sok nagyvárosában, ahol volt magyar foglyok nagy számmal éltek, indult magyar nyelvű forradalmi újság. A hazafelé törekvő foglyok mozgását, ide-oda hullámozását, illetve az ellenforradalmi front vonulásának irányát követve, később is hol ebben, hol abban a városban jött létre új magyar forradalmi lap. Néhány hónap vagy legfeljebb egy-két év elteltével a magyar lapok, a foglyok létszáma fogyásának, a hadifogoly-hazaszállítási művelet előhaladásának arányában, megszűntek. A lapok megszűnésének menete pontosan tükrözi a kiűritési folyamat előhaladását. *A Központi Bűró július-havi jelentése* című közleményben (*Vörös Újság*. Moszkva. 1920. aug. 8.) azt olvassuk, hogy 1920. július hónapban „Tanácsoroszország területén a következő helyeken jelentek meg újságok: Omszsk, Taskent: Vörös Újság, Novonikolajevszk: Kommunizmus, Krasznnojarszk: Roham, Ekaterinburg: Világforradalom.” (4. l. a Pártélet rovatban.)

Az itt felsorolt 6 lapon kívül még Barnaulban, Szemipalatinszkban és

Tomszokban is jelent meg magyar hetilap 1920 októberéig. Kitűnik ez a *Kivonatol jelentés a Központi Iroda 1920. évi működéséről* c. közleményből, amely a moszkvai *Vörös Újság* 1921. jan. 15-i számában jelent meg. Ez a közlemény felsorolja az akkor megjelenő, úgyszintén a kevéssel előbb megszűnt magyar lapok címét: „Omszokban Vörös Újság, Taskentban Vörös Újság, Irkutszokban Roham (ezelőtt Forradalom) c. újság jelentek meg. A szeptemberi értekezlet határozata következtében beszüntetettek a barnauli, jekaterinburgi, novonikolajevszki, tomszki, szemipalatinszki osztályok által kiadott hetilapok.” Azt a határozatot, amelyről itt szó van, a moszkvai *Vörös Újság* 1920. okt. 17-i száma így ismertette: „Az Oroszországi Kommunista Párt Magyar Agitációs és Propaganda Osztályainak 1920. szeptember 27-én tartott első rendkívüli, sorrendben második értekezlete ... elhatározza, hogy 1. Tanácsoroszország területén 3 újság kiadását tartja szükségesnek és pedig egyet Moszkvában, a Központi Iroda kiadásában, egyet Omszokban, a szibériai területi iroda kiadásában, és egyet Turkesztánban, a turkesztáni területi iroda kiadásában. A három lap központi irányítás alatt áll. . . 5. Az összes, vidéken eddig megjelent és az első pontban nem említett újságok az értekezlettől számított egy hónapon belül megszűnnek.” Ez a határozat persze nem vonatkozott a Vörös Hadsereg által kiadott magyar lapokra, ezek azonban — a hadműveletek fokozatos megszűnése következtében — ez idő tájt szintén megszűntek.

A moszkvai magyar lapokban jelentek meg a párt legkiválóbb magyar harcosainak, vezetőinek cikkei. Nevezetesebb cikkírók a *Vörös Újságban* (1919—1921): *Hamburger Jenő* (a bécsi *Proletár*ból átvett cikkel), *Kun Béla*, *Landler Jenő*, *Dr. Münnich Ferenc*, *Pogány József*, *Varga Jenő*. Igen sok cikkel szerepel *Rudnyánszky Endre*, aki később renegát lett. A *Szociális Forradalom* munkatársai sorában ma már alig ismert neveket is találunk, mint pl. *Pusztai János* (költő), *Zsiga Mihály*. A *Szociális Forradalom* legtöbb cikke névtelenül, vagy álneven (*Odesszai*, *Viator* stb.) jelent meg. A moszkvai *Vörös Újság* legtöbb cikke alatt ott áll az író neve. A lap 1920. nov. 21-i száma közölt egy olyan hivatalos jelentést is, a krími (Wrangel) hadszíntérről, amelynek aláírói: „A déli front parancsnoka: Frunze. A Forradalmi Katonai Tanács tagja: Kun Béla.”

A Szovjetunióban 1917—1921 között megjelent magyar lapok sok érdekes írásművet, sok igazán magas művészi színvonalú mozgalmi írást közöltek. Ezeket a lapokat már csak ezért is különleges hely illeti meg a magyar mozgalmi sajtó történetében. A vezető magyar forradalmárok újságcikkek által élesztették a lelkekben az igazi forradalmi meggyőződést, amelynek segítségével győzelemre lehetett vinni a forradalom ügyét. „A meggyőződés az a fegyver — olvassuk az egyik újságban —, amely ellen hiába minden elő szerzám: azért ha meg vagytok győződve a forradalom szükség és elkerülhetetlen voltáról, akkor legyőzhetetlenek vagytok!”⁵

Hogy bemutassuk a robbanásszerű forradalmi hévvel kibontakozó mozgalmi sajtó, a lapokban megjelenő lírai fogantatású mozgósító cikkek, felhívások, szózatok stílusát, szemléltetés végett közlünk egy terjedelmesebb részt a moszkvai *Vörös Újság* 1921. jan. 15-i számában névtelenül megjelent *Vörös hősök!* c. cikkből: „Vörös hősök, vörös magyarok, szibériai partizánok, Kolcsák legyőzői, kiskunsági földművesek ti is pihenni tértek...

Végigharcoltatok orosz testvéreitekkel az Amurtól a Fekete-tengerig a világ dolgozóinak felszabadításáért vívott első nagy harcot győzelmesen, az ellenforradalom gyáva hordái eszeveszetten menekültek puszta híretek hallatára. Az orosz munkásság elvtársi kézszorítással búcsúzik tőletek, nemzetközi vörös katonák, s ebben a kézszorításban ígéretet tesz, hogy akkor ha a Tisza vonalán ismét megdördülnek a felszabadító fegyverek, otthagyja a gyárat, az ekeszerszámot s elmegy segíteni a ti soraitokba éppen úgy, ahogy ti tettétek azt az Uralban meg a Dónon. Száz halállal szembenéztetek, mindig csak előre vittétek, győzelemre a vörös lobogót Judenics ellen, lent délen Denikin szétverésénél, messze Keleten Szemenowval szemben s a turkesztáni homoksivatagok rajvonaláiban mindig az elsők elsői voltatok. Szibériai vörös magyarok! A forradalom útja nyugatra vezet... s legyetek ti szibériai vörös magyarok első őrszemei a világforradalomnak.”

A Szovjetunió területén 1918—1921 közt kibontakozó magyar forradalmi sajtó élete erősen össze van szövődve a magyarországi sajtó életével: egyetlen egységet alkot vele, alig lehet tőle különválasztani. Egyes itteni és ottani lapok kölcsönösen folytatják egymást. A budapesti *Vörös Újság* több előde és utóda a Szovjetunióban jelent meg. Az újabb magyar sajtónak, különösen az 1919. év magyarországi sajtójának gyökereit és hatását nem látjuk világosan, ha nem fordítunk figyelmet a Szovjetunió területén kivirágzó magyar újságírás termékeinek felkutatására és megismerésére.

IV

A *Szibériai magyar lapok* tárgyalása során részletesen foglalkoztunk a legelső szibériai magyar lap szerkesztőjének, *Ligeti Károlynak* (1890—1919) újságírói működésével. Mivel éppen jelen cikkünk megjelenése időpontjában, 1960 decemberében emlékezünk meg az ő születése 70-ik évfordulójáról, hasznosnak láttuk, hogy a Szovjetunió európai részében megjelent magyar lapokban talált adatokkal is kiegészítsük azt, amit korábban elmondtunk az omszki lapszerkesztőről.

Ligeti Károly tevékenységének híre, tetteinek, mártírhalálának fénye átsugárzott az Ural hegyláncán is, eljutott Moszkváig: tükröződését a moszkvai lapok hasábjain is megfigyelhetjük. A moszkvai *Szociális Forradalom*⁶ már 1918. dec. 18-i számában említi a lapszerkesztő *Ligeti Károlyt*, a „szibériai nemzetközi kommunista mozgalom sebesült vezérét”. Közli, hogy a harcok során *Ligeti* az ellenforradalmárok fogságába esett és a fehérek, mint súlyos sebesültet, a tobolszki kórházban gyógyították. A moszkvai *Vörös Újság* 1921. febr. 19-i számának Pártélet rovatában rövid közleményt olvasunk a párt szibériai Területi irodájának (Terir) tevékenységéről. Ez a beszámoló megemlíti, hogy a „*Ligeti*-emlékmű felállítására a Terir több mint 400 ezer rubelt gyűjtött”. *Ligeti* életművének értékelése szempontjából nagyjelentőségű hír ez, hiszen meghalt lapszerkesztők emlékének ilyen megörökítésére másutt nem gondoltak ezekben a súlyos években. Ily szempontból ugyancsak érdekes az a másik közlés is, amit a lap 1921. febr. 12-i számában, szintén a Pártélet rovatban találunk: „az irkutszki osztályon a pártélet élénkítésében

V.

BIBLIOGRÁFIA

Ébredés

Probuvszenie. Szamarszkij organ Szoc. Demokr. Part. Internacionalisztov voenno-plennüh Vengerszkago otdelenija, 1918. jún. 3: Vengerszkij organ inosztanüh szoc. dem. intern. revoljucionerov rabocsih i kreszt'jan Kazanszkij okrug. A szamarai nemzetközi szociáldemokrata hadifoglyok magyar osztályának hivatalos közlönye. 1918. jún. 3: A Kazáni katonai körletben élő külföldi munkások és földművesek nemzetközi forradalmi szociális szervezete magyar osztályának hivatalos közlönye. *Szamara. 1918. márc. [19.]* — [1918. ápr. 22.] Megj. hetenként. *Szerk.* Bajor Béla, 1918. ápr. 8: a Szervezet. Ny. Tipografija Gubernszkago Zemsztva. I. évf. 2. sz. (1918. márc. 25.), 4. sz. (ápr. 8.), 6. sz. (ápr. 22.) OSZK
I. évf. 11. sz. (jún. 3.) HI (Mikrofilm)
I. évf. 4. sz. LT (kölcsonben a moszkvai Forradalmi Múzeumtól).
Az omszki Forradalom 1918. márc. 31-i számának híre szerint a lap 1918. márc. 19-én indult.

Forradalmár

[*Perm. 1918. okt. 5. előtt — ?*]

Ír róla a Szociális Forradalom 1918. okt. 16-i számában: „A bolsevikiek permi szervezete magyar csoportjának pártlapja, a Forradalmár október 5-i száma...”
Valószínűleg azonos az Urali Forradalmár c. permi lappal. Lásd ott.

Internacionalist

Caricin. 1918. [jún.] — [1918. szept.]

A lap 1918. jun. 30.-i száma címdoldalának fényképét (a Szovjet Hadsereg Múzeumából) közli a Magyar Internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban c. mű (129. l. előtt). Mint „magyar újság”-ot említi a Szociális Forradalom 1918. szept. 28-i száma „A hadifoglyokról” c. rovatban.

Nemzetközi Szociálista

Szocialiszt' — internacionaliszt'. Vengerszkij organ mezsduarodnago otdela Vszerosz. C.I.K.Sz.R., Sz. i K. deputatov'. Ingyen kiadvány a magyar katonatestvérek számára. *Pétervár. Petrograd'. [1917. dec. eleje] — 1918. [febr. 23.]* Megj. rendszertelenül, 1918. febr. 14: hetenként kétszer. *Kiadó:* A munkás és katonaküldöttek tanácsának nemzetközi osztálya. n 2 r.

Sorszám nélkül [1917. dec. 31. körül] PK (fénykép)

I. évf. 7. sz. (1918. febr. 14.) HI (fénykép) LT

I. évf. 8. sz. (1918. febr. 19.) LT, PK HI

I. évf. 9. sz. (1918. febr. 23.) LT (Fénykép, eredetije a moszkvai Forradalmi Múzeumban).
A lap egy több nyelven megjelenő lap magyar változata. A sajtóhibák elárulják, hogy a lap olyan nyomdában készült, ahol nem volt magyarul tudó szedő és korrektor. A lap

utolsó (pl. 1918. febr. 19-i) számaiban már voltak olyan közlemények is, amelyek kizárólag magyarok számára íródtak. A többnyelvű lap német nyelvű változatának címe: Der Völkerfriede. — Mir' narodov'. A magyar és német lap alcíme (oroszul is) nagyjából azonos. A német lap alcíme oroszul: Organ mezsdunarodnogo Vszerosszijszkago C. I. N. Szoveta Rabocsih', Szoldatszkih' i Kresztjanszkih' deputatov'. Izdaetszja dlja bezplatnago raszprosztranenija szredi nemeckih' bratev'-szoldat; Fenti alcímet a német nyelvű lap 1918. febr. 20-án, ugyancsak Pétervárott (St. Petersburg) megjelent 36. számának címlapján olvassuk. A német lap naponta jelent meg, ezért van az, hogy 1918. febr. 20-i száma már a 36., míg a magyar lap 1918. febr. 19-i száma még csak a 8. szám. A lapot — bár a szerkesztő neve nincs rajta feltüntetve — Pétervárra érkezésétől, 1918. dec. végétől kezdve Kun Béla szerkesztette. Egyidőben — 1918 elején — a német nyelvű testvérpap szerkesztőjét helyettesítve, Kun Béla írta a német nyelvű lap cikkeinek „nagy részét” is (L. Riadó. 17. l.) A lapnak Dr. Münnich Ferenc közlése szerint nemcsak magyar és német, de még cseh nyelvű változata is volt.⁷

Az a keltezés nélküli, plakátszerű, egyoldalas lapszám, amelynek fényképét a Párttörténeti Intézet könyvtárában őrzik, beszámol a Pétervárott 1917. dec. 29-én tartott „hadifogolymiting”-ről és a németek által Brest-Litovskban 1917. dec. 27-én beterveztett fegyverszüneti tervezetről. Nyilvánvaló, hogy e két eseménnyel kapcsolatban propagatív célból adták ki ezt a számot, tehát közvetlenül ezen események után, 1917. dec. 31. körül kellett megjelennie. A lapnak ennél korábbi számáról tesz említést a Szociális Forradalom 1919. jan. 1-i száma: „épen egy év előtt, december elején a múlt évben Pétervárott kikerült a nyomdából az első magyar nyelven frott bolszeviki újság a „Nemzetközi Szocialista.” (Mit ír a Vörös Újság c. cikkben). Eszerint a lap 1. száma 1917. dec. elején jelent meg. Kun Béla Szamuely Tiborról írt Emlékezésében elmondja, hogy a lap „a német és osztrák-magyar kormány beavatkozása folytán, a breszti béke után megszűnt” (Riadó. 18. l.). Mivel Kun Béla a breszti béke megkötése (márc. 3.) előtti heteket a német fronton töltötte (Ui. 8. l.) aligha volt ideje és módja febr. 23 után a pétervári lap szerkesztésével foglalkozni, ezért valószínűnek tarthatjuk, hogy az 1918. febr. 23-án megjelent, előttünk ismeretes 9. számmal meg is szűnt a lap. A szovjet kormánnyal egyidejűleg Moszkvába költözött a magyar lap szerkesztősége is, amely — Kun Béla szava szerint — itt „egy-két hétig” készülődött „új lap kiadására”. (18. l.) A szóbanforgó új lap: a Szociális Forradalom, amely azonban csak 1918. ápr. 3-án indult meg.

A lap valamelyik szovjet könyvtárban föllelt, 1918. jan. 3-i számának tartalmát röviden ismerteti Milei György. (Magyar—oroszl történelmi kapcsolatok. Bp. 1956. Művelt Nép. 345. és 403. l.)

A *Nemzetközi Szocialista* 1918. febr. 23-i száma címlapján a lap méretéhez képest óriási betűkkel írt jelszót olvassuk: „Minden hadifogoly munkás, minden hadifogoly-paraszt a vörös hadseregbe!” Ez a szám közli „A szociáldemokrata magyar hadifoglyok forradalmi központja” felhívását ily címmel: „Fegyverre!!! Veszélyben a szocialisták közös hazája!” Ezt a felhívást átvette, a sajtóhibák kijavításával és egész jelentéktelen szövegváltoztatással újra leközölte az omszki *Forradalom* 1918. márc.-10-i száma. (*Szibériai magyar lapok* c. közleményünkben a 265. lapon téves az 1918. febr. 10-i lapszám megjelölés). *Ligeti Károly Válogatott Írásai* (Bp. 1957. a 95—97. lapon) és a *A szabadság vértanúi* (Bp. 1960. 14. lapon) ezt a kiáltványt *Ligeti Károly* műve gyanánt közlik. A felhívást több más gyűjteményes munka is közölte, de mindegyik az omszki *Forradalomra* való hivatkozással: *A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban*. Bp. 1957. (71—72. l.), *Boevoe szodruzsesztvo trudjascsihszja...* Moszkva 1957. (53—54. l.), *Vengerszkie internacionalisztü...* Moszkva, 1959. (106—107. l.). Most, hogy megismerhettük a *Nemzetközi Szocialista* 1918. febr. 23-i, 9. számát, amelynek fényképe a moszkvai Forradalmi Múzeumból kölcsönözve érkezett hozzánk, a nevezetessé vált felhívás megjelenésének időpontját több, mint félhónappal előbbre, 1918. febr. 23-ra tehetjük és a felhívás fogalmazójának személyére nézve is más álláspontra helyezkedhetünk.

A fogalmazó nem *Ligeti Károly*, hanem valószínűleg *Kun Béla*. *Milei György* a *Magyar – orosz történelmi kapcsolatok* c. gyűjteményben (Bp. 1956.) a felhívás kezdő sorát már az első lelőhelyről, a *Nemzetközi Szocialistából* idézte (350. illetve 403. l.).

Rosta. Neueste Nachrichten. — Roszta. Legújabb Híradó.

Izдание nemecko-vengerszkiego bjuro dlja agit. i propagandü pri G. K. R. K. P. 7^a
Tagesausgabe der russischen Telegraphen Agentur. Abteilung Perm. — Napikiadása
az orosz távirati ügynökségnek. Permszki csoport.

NEMZETKÖZI

Világ Proletárjai Egyesültek!
Хроасмајин брѣра сарањо сједнашњаци!

Каждому для бесплатнаго распространения орган
Волжскихъ братьевъ солдаты

Kiadja a munkás és katonakibédoltek-tanácsának
nemzetközi osztálya.

Ingyen kivevny a magyar katonatisztvörök
számára.

SZOCZIÁLISTA

СОЦІАЛИСТЪ-ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТЪ,

Всѣт рск-и органъ международнаго отдела Всерос. Ц. И. К. С. Р., С. и К. депутатовъ.

Петерс: Ленинградъ, Дворцовая ул. 6.

1 év. 8 sz. 1918 febr. 23.

Minden közlemény Petervar Dvortsova 6. alá küldendő

MINDEN HADIFOGOLY-MUNKÁS, MINDEN HADIFOGOLY-PARASZT A YÖRÖS HADSEREGBE!

FEGYVERRE!!!

Ki állíthat meg minket ezen az úton a béke, a föld, az
éj, a szabadság felé? Vörös a lobogónk, a nemzetközi munkás
és parasztforráslomó, Dósa György a vezérünk a magyar el-
nyomottak vértanu hőse!

A pétervári Nemzetközi Szocialista (1918. február 23-i) 8. számának címodala a „Fegyverre!”
című kiáltvánnyal (A fénykép a Legújabbkori Történelmi Múzeumban őrzött felvételtől
készült)

Perm. 1920. [aug.] – [okt. 7.]. Megj. naponként. Szerk. Deutsche Gruppe der R. K. P. – az O. K. P. magyar csoportja. 4 r.
54. sz. 1920. okt. 7. OSZK
Kétnyelvű lap. Az oldal két hasábján párhuzamosan fut a német és a magyar szöveg. Harctéri és külföldi politikai híreket közöl. Egyoldalas, a hátlap üres.

Szociális Forradalom

„Szocial'naja revolucija”. Izdanija Vengerszkoj Gruppü Roszsijszkoj Kommuniszticeszkoj Partij (bol'sevikov). Moszkva. 1918. ápr. 3 – 1919. márc. 28.

Megj. hetenként kétszer, 1918. nov. 6: hetenként egyszer. Szerk. [Szamuely Tibor, 1918. aug. közepe: Vántus Károly.]⁸ Kiadó: Oroszországi Kommunista Párt magyar csoportja. 2 r.

I. évf. 1. sz. (1918. ápr. 3.) (fénykép), 8. sz. (ápr. 27.). PK 47–48. sz. (szept. 18–21.), 50–51. sz. (szept. 28–okt. 2.), 53–55. sz. (okt. 9–16.), 57. sz. (okt. 23.), 59. sz. (okt. 30.), 61–64. sz. (nov. 6–27.), 66–68. sz. (dec. 11–25.), II. évf. 1–8. sz. (1919. jan. 1–febr. 19.), 9. sz. (2 oldalas „Rendkívüli kiadás!” 1919. márc. 28.) PK HI (fénykép)

I. évf. 5. sz. (1919. ápr. 17.) (Csonka példány. Csak 1–2. lap van meg, ez is sérült) LT. Az 1919. márc. 28-i szám lapfejében felírás: „Rendkívüli kiadás.” – A lap folyamatosan csak 1919. febr. 19-ig jelent meg.

Táviratok

Kommuniszticeszkaja (Szoc. Dem.) Partija inosztr. Rabocsih' i Kresztjan Urala. Perm. 1918 [aug.]–1918. [szept. 4.]. Kiadó: Urali Forradalmár.

6. sz. (1918. szept. 4.) HI (fénykép).
Egyoldalas, falragasz-szerű lap.

Urali Forradalmár

Ural'szkij Revoljucioner. Ezsenedel'nik Kommuniszticeszk. (Szoc. Dem.) Partii Inosztr. Rabocsih' i Kreszt'jan Urala. Az urali Külföldi Munkások és Parasztok Kommun. (S.-D.) Pártjának heti lapja. Ekaterinburg 1918. szept. 4: Perm. 1918. jún. 6 – [1918. okt. 5.] Megj. hetenként. Ny. Ekaterinburg'. Tip. Uralszkaja Zsizin'. 1. sz. (1918. jún. 6.) HI (Fénykép és mikrofilm.)

Testvérlapja: Die Dritte Internationale. Az 1918. jún. 6-i szám közli, hogy a Nemzetközi szoc. dem. hadifoglyok egyesülete által összehívott 2. Ural-területi konferencián, 1918. május 18-án „el lett határozva, hogy magyar és német nyelven lap szerkesztessék. A magyar lap címe: Urali Forradalmár, a német lap címe: Die Dritte Internationale”.

Perm. 1918. szept. 4. dátummal jelent meg a „Táviratok. Kiadja az Urali Forradalmár” c. egyoldalas lap 6. száma. Ha az Urali Forradalmár 1918. szeptemberében ily címmel külön lapot adott ki, maga is bizonyára fennállott még ebben az időpontban. A lap minden bizonnyal azonos azzal a Forradalmár c. permi lappal, amelynek okt. 5-i számáról a Szociális Forradalom 1918. okt. 16-i száma ír.

Világszabadság

Oszvobozsdenie mira. Gazeta organizacii voennoplennüh szocialdemokratov internacionalisztov. 1918. máj. 12: Gazeta mezsdunar. revol. organiz. szoc. innozstr. rab. kreszt., Penza. Ingyen kiadvány a magyar katonatestvérek számára. Penza. [1918. márc.

31.] — [1918. júl. 7.]. Megj. hetenként, *Kiadó*: A penzai nemzetközi szociáldemokrata hadifoglyok szervezetének magyar csoportja. 1918. máj. 12: „Külföldi nemzetközi szocialista munkások és parasztok forradalmi szervezete.” Ny. Egyetértés könyvnyomdája. Kontora Typo-Lit. „Edinienic”. 2 r.

I. évf. 2. sz. (1918. ápr. 7.), 5–11. sz. (1918. máj. 12–jún. 16.), 14. sz. (1918. júl. 7.) PF (nagyítóval olvasható negatív lemez)

I. évf. 5–11., 14. sz. *HI*

A lapnak német nyelvű változata is volt.

Az 1918. ápr. 7-i számban a 4. lapon „A Világszabadság népszerűsége” című közleményben a szerkesztő azt írja, hogy a lapot „német és magyar nyelven” küldték szét. „A Világszabadság 2. száma 20 000 példányban jelent meg s ebből távirati rendelésre Harkowba 10 000 példányt küldtünk. Ma lapunkat az ukrainai fronton a fedezékben levő német és magyar katonáknak testvéreink is olvassák.”

Az ápr. 7-i szám 3–4. lapján bizonyára tévedésből az „1. Szám” felírás olvasható. A 2. sz. 2. lapján közlemény: „Figyelem! A birtokunkban levő magyar szedőszekrényből az á, é, ü, ö és z hiányzanak s azért az elvtársak szíves elnézését kérjük.” Az 5. és 6. szám csak két oldalas.

Vörös Csillag

Politikai lap. *Szamara. 1919.* [máj.]—[1919. jún. 28.]. Megj. hetenként kétszer. *Kiadó*: Kommunisták külföldi irodája. Ny. Tipografija Politodarma Juzsgruppü Vosztfronta. 2 r.

5–7. sz. (1919. máj. 31.—jún. 13.), 9–10. sz. (1919. jún. 21.—jún. 28.) PF (mikrofilm).

Vörös Lap

Krasznüj Lisztok. [*Szamara. 1919. szept. eleje—1919. szept. 25. után.*] [Szerk. Kerekes.] Ny. Szamara. Tipografija Politodarma Turkfronta. 4 r.

2. sz. [1919] szept. 25. OSZK.

A birtokunkban levő lapszámon a megjelenés évszáma nincs feltüntetve. A lapot elsősorban a turkesztáni fronton harcoló magyar internacionalisták számára írták. A lap hírt közöl arról, hogy Kolcsak csapataitól Tomszkot már visszafoglalták és Omszk felszabadítása küszöbön áll. Eszerint a lapnak 1919-ben, szept. 25-én kellett megjelennie. A lapszámon a megjelenés hónapja és napja fel van tüntetve. A lapszám két főcikkének írója: Kerekes.

Vörös Újság

Krasznaja Gazeta. A külföldi kommunisták kievi magyar csoportjának hivatalos lapja. *Kiev. 1919. máj. 15.* — [1919. aug. 16.]. Megj. hetenként. 2 r.

1–13. sz. (1919. máj. 15—aug. 16.) PF (mikrofilm). Az 1919. máj. 31-én megjelent 3. sz. és az 1919. jún. 14-én megjelent 4. szám közötti időben, jún. 7-én jelent meg egy másik 3. szám is. Ez az első 3. szám legfőbb közleményeit megismétli (kis szövegváltozással), tehát nyilvánvalóan a magyar hadifoglyok egy olyan köre számára készült, amelyhez a rendes 3. szám nem jutott el.

Az 1919. máj. 31-én megjelent első 3. szám „Parancs. Nemzetközi vörös katonák!” címmel egy felhívást közöl „Kiev, 1919. május 23-án” kelettel. Aláírója: „Szamuely Tibor népbiztos, a Magyarországi Tanácsköztársaság teljhatalmú katonái megbízottja Oroszországban és Ukrajnában.” A másik 3. szám a magyar népbiztosnak ezt a „Paran-

Világ proletarjai egyetemesek!

VÖRÖS LAP

(РАБОЧИЕ ЛИСТЫ)

2. Szám

Szeptember 25. Csütörtök.

2. Szám

Kommunisták, anarchisták!

Az anarchisták meg bele is egyeznek abba, hogy a kapitalistáktól eladják a földet, gyárakat, házakat, műhelyeket és a gépeket, de már nem egyeznek bele abba, hogy a burzsoázia rá kényszerítse a munkára. El elbűnül ország, hatalom. Ok pedig mindenféle hatalom ellen vannak, így tehát ez alien is.

Az anarchisták emiatt nem akarják a földművesek és munkások hatalmát, a burzsoázia feletti ugyancsak önményi nyúltnak a burzsoázianak a hatalomra való szeszélyt. Az anarchisták nem akarják a hatalmat, de annak minden eszközét, a kőszerszámot és hogy a hatalom ne a későbbi korfűlésben ok nem lépnek vissza semmiféle erővel, ezt a jobban megmutatta nekünk Kozsák és Dörnyei.

Mi munkások és földművesek nagyok tudjuk, hogy a burzsoázia mennyire fél, hogy őket rá kényszerítsen a munkára, de azt is tudjuk, hogy ok ebbe a nézetbe bele nem egyeznek és hogy mindenféle intézkedést van szerezni, hogy újra hatalomra kerüljenek.

Miért akarnak ok visszatérni a hatalomra? Azért, mert a hatalom megadja nekik azt, az amit ők maguk nem igazán tudnak.

hatalmat és megint lehetségesnek és alkalmazhatónak a munkásság verőjében az szuharaszot milliókban.

A munkásoknak és a földműveseknek minden szükségük van egy hatalomra, hogy ha a már kivívott szabadságot magukarjuk tartani. Ezt a hatalmat pedig amit látnak már meg, szeretettel a munkásság. Ezt a hatalmat más szóval proletárdiktatúrának is hívjuk.

Csak után most már bátran tehetőjük a kérdést az anarchistáknak, hogy vajon engedőek leszünk e mi mind a burzsoázia?

Mi munkások, kommunisták úgy gondoljuk, hogy nekünk is olyan kegyetlennek kell a burzsoázival szemben lennünk, mint amilyen a velünk szemben. Akkor emiatt a burzsoázia beépítőt a már egyszer ledobott bűnösökkel újra meg újra tartani, a burzsoázia nem szabad tőlünk állnunk, hanem a nekünk járó szabadságunkat, hogy a burzsoázia megveszítjük, mert csak így érhetőjük meg az új, igazán megérdemelt szabadságot.

Károlyi

Szombatosok

Hát az még már mitől is valóságos vagy látszólag? Kérdi az, aki még arról nem hallott.

Van vannak olyan emberek is, akik eldöntik már egy keveset a szombatosokról, de a valóban nem tudják kik ezek, vagy mit akarnak.

A szombatosok kb. 2 héttel ezelőtt, hogy megkezdtek munkázni a kommunista közönségükre, ezért is hívják őket még ma is... Kommunista szombatosoknak is. A szombatosok hivatásos munkások voltak, akik szombaton az a nap, amelyen általában a legtöbb munka van. Az új szombatos munkások között.

Mindannyian tudjuk, hogy a mi Tanácsköztársaságunk sok mindenben szenved hiányokat, így például kevés szállító eszközünk vanunk, főképpen a fűtő tüzelőanyagok csak volna valamennyi, de itt meg az a belátnoson elég munkások, hogy ezt az üzemanyagot oda szállíthatnánk, ahol éppen szükség van rá; ezeken kívül amit tudjuk meg nagyon sok minden máshoz is nagy hiányokat szenved, a mi Tanácsköztársaságunk.

A Tanácsköztársaságunk területén megmaradt ellenforradalmiok emiatt elkövetek arra nézve, hogy a szombatosok különböző hiányok miatt, úgy hogy az öntudatos munkásoknak mit magában véve

csát" újra közli, de „1919. június 2-án” kelettel.⁹ A lap elsősorban magyarországi hírforrásokból veszi közleményeit és a magyar tanácskormány rendelkezéseit, kívánságait közvetíti a Kievvél élő volt magyar hadifoglyok felé. A lap legelső (1919. máj. 15.) számának első közleménye így kezdődik: „Budapest (rádió). Az orosz és ukrain szabad Tanácsköztársaságok területén élő volt hadi- és polgári foglyok mozgósítandók 45 évig az egységes támadás céljából a Magyar Tanácsköztársaság megvédésére.” A lap több számában is, lap alján, ezt a jelszót olvassuk: „Éljen a világtanácsköztársaság!”

Vörös Újság

Kommunista lap. Budapest, 1918. dec. 7–21. I. évf. 1–5. szám. (Oroszországi kiadásban.) Szemelvények az eddig hozzánk eljutott számokból. [*Moszkva. 1919. jan. 22.* Megj. egyetlen szám. *Kiadó:* „Szociális Forradalom”, Moszkva]. 2 r. PF (Mikrofilm, eredetije a moszkvai Forradalmi Múzeumban.)

A Szociális Forradalom 1919. jan. 15-i számában a Pártügyek rovatban kis közleményt találunk: „Hogy ... elvtársaink... itt is láthassák, milyen az első budapesti kommunista lap, a »Szociális Forradalom« hű másolatban kiadja a »Vörös Újság«-ot. A »Vörös Újság« oroszországi kiadása... amely nyomdai előállításban, külső alakban is hű mása a pesti »Vörös Újság«-nak, a jövő hét elején jelenik meg...” Az 1919. jan. 22-i lapszámában a hirdetések között: „Megjelent! Vörös Újság Oroszországi kiadásban. Ára 40 kopek.”

Vörös Újság

Krasznaja Gazeta. Izdanie Vengerszkoj Gruppü Roszsz. Kommun. Partii (bol's). *Moszkva. 1919. aug. 31–1921. okt. 8.* Megj. hetenként. *Kiadó:* Oroszországi Kommunista Párt magyar csoportja. Ny. 15-ja Goszudarsztvennaja Tipografija, 1920. ápr. 18: Tipografija 3. Kommuniszticeszkogo internacionala. 2 r.

I. évf. 1–7. sz. (1919. aug. 31–okt. 11.), 9–13. sz. (1919. okt. 25–nov. 27.), II. évf. 14–15. sz. (1920. jan. 28–febr. 8.), 17–24. sz. (1920. febr. 29–máj. 2.), 26–56. sz. (1920. máj. 16–dec. 31.), III. évf. 3. (59.)–11. (67.) sz. (1921. jan. 23–márc. 19.), 13–14., 16–19. sz. PF

II. évf. 37. sz. (1920. aug. 1.) 45. sz. (okt. 10.) 48. sz., (okt. 31.), 50. sz. (nov. 14.), 56. sz. (dec. 31.), III. évf. 1. sz. (1921. jan. 9.), 2. sz. („Különlenyomat”) (1921. jan. 15.), 5. (61.) sz., (1921. febr. 5.) 8–20. (64–76 sz.). 1921. febr. 26–okt. 8.) PK

II. évf. 19. sz. (1920. márc. 21.), 22–25. sz. (1920. ápr. 18–máj. 9.), 27–34. sz. (1920. máj. 23–júl. 10.), 37–39. sz. (1920. aug. 1–aug. 15.), 41–44. sz. (1920. szept. 5–szept. 26.), 46–53. sz. (1920. okt. 17–dec. 5.), 55–56. sz. (1920. dec. 19–31.) (a II. évf. 37. és 41. sz. csonka). III. évf. 1–3. (59.) sz. (1921. jan. 9–23.), 2. sz. „Különlenyomat” (1921. jan. 15.), 5–11. (61–67.) sz. (1921. febr. 5–márc. 19.), 13. (69.) sz. (1921. ápr. 9.), 18. (74.) sz. (1921. máj. 21.), 19. (75.) sz. (1921. aug. 31.), 20. (76.) sz. (1921. okt. 8.), (A 3. évf.-ből a 10. (66.) sz. csonka. — Csak nagyítóval olvasható fényképmásolatban megvan a II. évf. 54. és a III. évf. 4. (60.) száma is) OSzK I. évf. 1–7, 9–13. sz. II. évf. 14–15, 17–42, 44–45. sz., III. évf. 1–11, 16–19. sz. HI (fényképmásolatban).

Eszerint a moszkvai Vörös Újság három évfolyamából, összesen 77 szám közül csak a következő 2 szám nincs meg Budapesten: I. évf. 8. szám (1919. okt. 18.), II. évf. 16. sz. (1920. febr. közpe). A II. évf. 25. (1920. máj. 9.) számán tévesen I. évfolyam felírás szerepel.

A moszkvai Vörös Újság 1921. jan. 15-i (III. évf. 2.) számából, illetve ennek fejlécével megjelent egy „Külön lenyomat” is (ez a felírás a lapfejen olvasható), amely új szedéssel

VÖRÖS UJSÁG

KIADJA AZ OROSZORSZÁGI KOMMUNISTA PÁRT MAGYAR CSOPORTJA.

III. évfolyam.

Moszkva, 1921. augusztus 31.

(75.) 19. szám

A „Vörös Újság” olvasóihoz!

A Kommunista Internacionálé kongresszusa folytán teljesen le volt foglalva az a nyomda kongresszusi munkások számára, amelyben a „Vörös Újság” készült. Ennek folytán a „Vörös Újság” 2 hónap óta nem jelenhetett meg.

Ez idő alatt Szovjetországban szabad földjét a még itt maradt magyarnyelven beszélő kommunisták nagyrésze elhagyta. Nem maradt innét Szovjetországban földjén csak egy kis töredéke a magyarnyelven beszélő kommunistáknak.

„**Szociális Forradalom**” címmel indult el meggyűlölt, forradalmosító és harcra utazra az első magyarnyelven megjelenő kommunista újság. Azok alakították, akik először tömörültek az imperialista háború folytán a cári Oroszországba hajszolt hadifoglyok közül a még akkor szocializmusokoztatásnak nevezett börtönök jéjébe. Azok indították utunk, akik a sztrávasos hadifoglyómőrülésnek humányos célzatlan tömegrebe előléptet vittek bele a kommunista hatalmat útmutató világosságát.

Két irányú volt a munka: két területen folytatta a harcot a „Vörös Újság” elődje, a „**Szociális Forradalom**” Többség, öntudatosító, hivatkozó és kitérhető erőltető kommunista munkája az oroszországi munkások és földművelőegyesülyre szocialista tanácsköztársaságának védelmére, harcra támogatásra illőttá harcos seregek a magyarnyelven beszélő dolgozókat.

A hatalmi tanácsköztársaság elteleme azonban mindenkör a nemzetközi proletárforradalom volt. A nemzetközi proletárforradalom terjedése és győzelme a Tanácsköztársaság alapjainak kihasználását jelentette. Új és új forradalmi osztásokat köldött tehát Nyugatra líve közei a „Szociális Forradalom”. Ezeknek magvető, alaplerakó munkája járult hozzá előszörben a K. M. P. építéséhez.

A „Szociális Forradalom” Magyarországon a „Vörös Újság” címet vette fel, mint a K. M. P. hivatalos lapja.

Ennek a „Vörös Újság”-nak első moszkvai kiadása váltotta fel a „**Szociális Forradalmat**”, követe a régi képről kommunista újság harcos szellemét.

Együtt haladtunk, együtt dolgoztunk, együtt harcoltunk mindehért ebben az újságban is, pártunkkal az O. K. P.-val. Követtük híven annak szellemét, sohasem feledkezve meg arról, hogy a szociális forradalom nemzetközi folyamat a harcosokat neveltetés a Kommunista Internacionálé magyarországi és ama szerkezői számára, amelyek a volt Magyarország területén a lakalt utódállamokban működnek.

Most, hogy a magyarnyelven beszélő kommunisták száma annyira megerőskent Oroszországban, hogy a „Vörös Újság” hosszabb ideig való fenntartása csak az Oroszországban oly drága és kevés papírnak okánkölti poeokolósát jelentené, pályájának vége felé jár a „Vörös Újság”. Két szám fog meg belőle megjelenni, hogy informálja az evakuláltak az oroszországi, magyarországi, a nemzetközi forradalom legfontosabb eseményeiről.

Ez a szám előszörben a **Kommunista Internacionálé III. világkongresszusának eredményeit foglalta össze.**

A másik megjelenő szám a **magyarországi munkásmozgalom s elsősorban a Kommunista Párt időközben történt fontos eseményeiről számol be.**

Ezzel a két számmal befejezi pályafutását a „Vörös Újság”.

A „**Szociális Forradalom**” magvetés utolsó száma a **Vörös Újság Magyarországon, a „Vörös Újság”-nak elvettél magvetéséből újból szociális forradalom fog fakadni Horvát-Magyarország területén.**

Az Oroszországi Szocialista Szövetéges Tanácsköztársaságnak újból szövetéges támad az új Magyarországi Tanácsköztársaságban.

Moszkva, 1921. augusztus 16.

A „Vörös Újság” szerkesztősége.

A moszkvai Vörös Újság 1921. augusztus 31-i számának címdoldal szerkesztőségi cikkel

jelent meg. Ennek megjelenése után ismét nagy szünet következett, és az utolsó (a 20.) szám csak 1921. okt. 8-án látott napvilágot.

A moszkvai Vörös Újság már 18. (1921. máj. 21-i) számában bejelentette, hogy következő száma nagyobb szünet után „mintegy 4–5 hét múlva” fog megjelenni. A 19. (1921. aug. 31-i) szám azt közli, hogy a lapból már csak egy szám jelenik meg. Ez az utolsó előtti (19.) szám, amint ezt az olvasókhöz írt szerkesztőségi cikk megállapítja: elsősorban a Kommunista Internacionálé III. világkongresszusának eredményeit foglalja össze, az utána következő szám pedig „a magyarországi munkásmozgalom s elsősorban a Kommunista Párt időközben történt fontos eseményeiről számol be. Ezzel a két számmal befejezi pályafutását a Vörös Újság.” A 19. szám a következő jelentősebb cikkeket tartalmazza: Kun Béla: A III. Internacionálé 3 kongresszusa. (1–2. l.), Lékai János: A Kommunista Ifjúmunkás Internacionálé II. Világkongresszusa (2. l.), Csircs Kriszta: Mit határozott a II. Nemzetközi Kommunista nőkonferencia? (2–3. l.), A Vörös Szakszervezeti Internacionálé első kongresszusa (3. l.).¹⁰

A Szovjetunió területén megjelent magyar lapokat ismertető művek:

- Hadifogoly magyarok története.* 2. köt. Az oroszországi hadifogság és a magyarok hazaszállításának története. Szerk. *Baja Benedek, Lukinich Imre, Pilch Jenő, Zilaby Lajos.* Bp. (1931) Athenaeum. A 378—379. lapokon ismerteti az omszki *Forradalmat*, a moszkvai *Szociális Forradalmat* és a moszkvai *Vörös Újságot*. A mű főrészét *Baja Benedek* írta, aki mint rajzoló maga is munkatársa volt az egyik krasznnojarszki forradalmi lapnak. A mű látszat szerint a tények tárgyilagos ismertetésére törekszik, de alapjában véve kommunistaellenes beállítottságú.
- Kun Béla: Emlékezés Szamuely Tiborra.* — *Szamuely Tibor: Riadó.* Válogatott cikkek és beszédek. Budapest. 1957. c. mű előszava. — Megjelent már a mű első, moszkvai kiadásában is (1933). Az oroszországi első magyar lapokra vonatkozó érdekes adatokat közöl (17—25. l.).
- Lukács József: A magyar katonai hírlapok és folyóiratok bibliográfiája II. Rákóczi Ferentől napjainkig. (1705—1941.)* Bp. 1949. Ez az egyébként teljességre törekvő bibliográfia az oroszországi magyar hadifogolylapok közül csupán a polgári szelleműeket veszi számba, a forradalmi lapokat nem is említi.
- Máté György: Szikrától lobban a láng. (A magyar kommunista sajtó munkásainak barca.)* Bp. 1956. Művelt Nép. Számbavesz 10 oroszországi magyar forradalmi lapot, ezek közül azonban részletesen csak a *Szociális Forradalmat* ismerteti. (21—23. l.)
- Milei György: A magyar hadifoglyok kommunista szervezeteinek kialakulása és tevékenysége Szovjet-Oroszországban. 1917—1918. (Magyar—orosz történelmi kapcsolatok.* Bp. 1956. Művelt Nép gyűjtemény 315—406. lapján.) Ez a gazdag tartalmú történeti tanulmány már az oroszországi magyar lapokban adva levő forrásanyag felhasználásával készült.
- Milei György: A szovjetoroszországi magyar kommunista hadifogoly-mozgalom eszmei arculatának néhány kérdése.* (1918) = *Párttörténeti Közlemények.* 1956. 3. sz. október 35—69. l. A szerző megállapítása szerint „kb. kétmillióra tehető az 1918 folyamán terjesztett (magyar) forradalmi, kommunista újságok példányszáma”. (39. l.) Vizsgálódásaink azt mutatják, hogy ez a hozzávetőlegesen felvett szám egyáltalán nem túlzott.

Jegyzetek

1. A *Hadifogoly magyarok története* (II. kötet 217—218. l.) ír ugyan egy Asztrahánban 1916 táján megjelent *Atel* c. magyar sportlapról (címe valószínűleg az *Atlétikai Klub Elnöksége* szavakból van rövidítve), amelynek *Táborbírek* c. rovata is volt, de erről a lapról az itt elmondottaknál többet nem is tudunk.
2. *Milei György: A magyar hadifoglyok kommunista szervezeteinek kialakulása és tevékenysége Szovjetoroszországban 1917—1918. Magyar—orosz történelmi kapcsolatok.* Szerk. *Kovács Endre.* Bp. 1956. Művelt Nép. 315—406. l. Sajtótörténeti vonatkozású részek: a *Nemzetközi Szocialistáról* 341, 344—345, 350, 353—355. l. Az omszki *Forradalomról* 351—352, 356, 364. l., a szamarai *Ébredésről* 356. l., a *Szociális Forradalomról* 360, 362—363, 391—393. l., egyéb 1918-ban megjelent magyar lapokról 382—384. l.
- 2a A lap ebben a felsorolásban lehető teljességre törekszik. Nemcsak a kommunista párt-szervezet által kiadott lapokat veszi számba, hanem a Szociáldemokrata Párt által kiadott lapok egyikét-másikát is: azokat, amelyek akkor megfigyelése szerint erősen baloldaliak, kommunista szelleműek voltak. A moszkvai *Vörös Újság* már 1920. nov. 14-i számában leszögezi, hogy a pozsonyi *Népszava* „kommunista szellemben” működik. Bizonyára hasonló mérlegelés alapján minősítette kommunista lapnak a komáromi *Munkáslapot* is.
3. A lap legelső száma egy egykorú adat szerint (*Szociális Forradalom* 1919. jan. 1.) 1917 „december elején” jelent meg. *Milei György* főntebb idézett alapvető tanulmányában a

- lap első számaként azt a ránk maradt dátumnélküli számot regisztrálja, amely szerinte „december utolsó, vagy jan. első napján jelenhetett meg” (341. l.).
4. Erről a lapszámról csak *Milei György tanulmányából* tudunk (i. m. 345. és 403. l.).
  5. *Világforradalom Hírkiadása*. 1918. júl. 20.
  6. Itt jegyezzük meg, hogy a moszkvai *Szociális Forradalom* különös figyelemmel emlékezett meg a szocializmus több más kiváló harcosának haláláról is. Gyászkeretbe foglalt címmel közölt cikket szentelt 1918. okt. 16-i számában *Szabó Ervinnek*, az akkor meghalt nagy magyar szocialista könyvtárosnak is.
  7. Dr. *Münnich Ferenc: Kun Béla [Magyar Internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban]*. Bp. 1957. 145. l.] A lap cseh nyelvű változatára nézve más adat nem fordul elő a számunkra hozzáférhető irodalomban.
  - 7a Nem a lapfejen, hanem a lap alján.
  8. A *Szociális Forradalmat Szamuely Tibor*, az ő Svájcba utazása után pedig *Vántus Károly* szerkesztette. L. erre nézve a lap tördelőjének, *Gisztl Pálnak* visszaemlékezését: *Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Magyar Csoportja megalakulásának 40. évfordulójára*. Párt-történeti Közlemények 1958. május (2. sz.) 182. és 188. l. A lap szerkesztőbizottságának tagja volt *Kun Béla* is. L. erre nézve: *Szamuely Tibor: Riadó*. Bp. 1957. 19. l.
  9. *Szamuely Tibor*, mikor repülőgépen Moszkvában *Leninnél* járt, jövet is, menet is leszállt Kiebben és itt mindkét alkalommal érintkezésbe lépett a *Vörös Újság* szerkesztőivel és a magyar internacionalistákkal, határozott utasításokat adva nekik.
  10. Az általunk vizsgált évkörön kívül esik, de azért mellékesen megemlítenének tartjuk itt a tifliszi *Új Tanácsmagyarország* c. lapot. Ennek adatai:
Tiflisz (Georgia). 1924. dec. 28. Megj.: (egyetlen szám?). *Kiadó*: Nyugati Nemz. Kisebbs. Klubjának Magyar Csoportja. Ny. kézírás, soksz. 4 r. PF (mikrofilm).
 Illusztrált, kézírásos kommunista lap. A lap homlokán a „Világ proletárjai egyesüljete!” jelszó nemcsak magyar és orosz, hanem grúz nyelven (betűkkel) is olvasható. A lapfejen: *Mártírszám* felírás. Jelentősebb közleménye: *Berzeviczy G[iza]*: A magyar proletárdiktatúra jelentősége.